

ДИТЯЧА БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ В 1920-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1930-Х РР.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Паращевіна Ольга Степанівна

Паращевіна Ольга Степанівна. Дитяча безпритульність в Україні в 1920-х – першій половині 1930-х рр.: історіографія проблеми.

Історіографію проблеми дитячої безпритульності можна умовно поділити на чотири самостійні періоди, котрі базуються на сучасних наукових підходах до періодизації історіографії політичних та соціально-економічних процесів в УСРР. Перший охоплює час від початку 1920-х до кінця 1930-х рр., другий – з початку 40-х до середини 80-х рр. ХХ ст., третій з другої половини 1980-х до здобуття Україною незалежності і четвертий – з 1991р. - до сьогодні.

Ключові слова: історіографія, дитяча безпритульність, наукові історичні школи, методологія історичних досліджень, соціальні процеси

Паращевіна Ольга Степанівна. Детская беспризорность в Украине в 1920-х-первой половине 1930-х гг.: историография проблемы

Историографию проблемы детской беспризорности можно условно разделить на четыре самостоятельных периода, которые базируются на современных подходах к периодизации историографии политических и социально-экономических процессов в УССР. Первый охватывает время от начала 1920-х до конца 1930-х гг., второй – с начала 40-х до середины 80-х гг. ХХ столетия, третий со второй половины 1980-х гг. до получения независимости Украины и четвертый – с 1991 г. – до сегодняшнего дня.

Ключевые слова: историография детская беспризорность, научные исторические школы, методология исторических исследований, социальные процессы

Історіографію проблеми дитячої безпритульності можна поділити на чотири самостійні періоди, котрі базуються на сучасних наукових підходах до періодизації історіографії політичних та соціально-економічних процесів в УСРР. Перший охоплює час від початку 1920-х до кінця 1930-х рр., другий – з початку 40-х до середини 80-х рр. ХХ ст., третій з другої половини 1980-х до здобуття Україною незалежності і четвертий – з 1991р. - до сьогодні.

Перші наукові праці з'явилися безпосередньо в ході боротьби з дитячою безпритульністю, що виключало можливість погляду з висоти часу і наклало відбиток на вивчення питання в цілому. Автори цих робіт найчастіше були безпосередніми учасниками подолання дитячої безпритульності, доповідачами на конференціях та нарадах з освіти. Аналізуючи світовий досвід подолання дитячої безпритульності, вони здійснили спробу визначити джерела, причини дитячої безпритульності, завдання і напрямки діяльності установ народної освіти. Серед цих авторів були науковці (),

педагоги, партійні, державні та громадські діячі. В працях В.І.Рубінштейна[32], М.Левітіної /Маро/[27], Є.Каткова[21], Є.Лівшиць[26], В.Куфаєва[25], П.Люблинского[29], А.Залкінда[15], Гернета М.Н. [9], Калініної М.І.[19], Д.К.Футера[39], Л.М. Васильєва [4] висвітлювались не тільки історичні, але й правові, соціологічні, педагогічні та психологічні аспекти проблеми. При цьому автори не висвітлювали специфіку процесів, які відбувалися в українському суспільстві, лише акцентували увагу на загальних тенденціях подолання дитячої безпритульності в СРСР.

Пізніше, на рубежі 20-х-30-х рр. XX ст. з'являються праці Л.Лозинського[28] та Г.Салька[35], в яких зображувався процес подолання дитячої безпритульності в Україні.

Викликають інтерес твори представників української діаспори, націонал-демократичного напрямку педагогічної думки: Г.Ващенко [5] та С.Сірополка [37], де автори з критичних позицій показали причини і джерела дитячої безпритульності, звинувативши радянський уряд у її масовості.

З другої половини 1930-х рр., коли радянською владою було офіційно визнано факт ліквідації дитячої безпритульності, а сама проблема визначена як "табу", різко зменшується кількість праць з означеної проблеми, а історіографія представлена лише статтю Я.Чаплигіна[41] та невеликою за обсягом (26 сторінок) працею С.Ейсмана.

Історіографічна спадщина другого періоду характеризується появою в 50-х-70-х рр. перших педагогічних та історичних дисертаційних досліджень. В працях представників педагогічних наук Г.Арнаутова [1], В.Іонової [17], З.Карамішевої [20], С.Коваленко [23], П.Середі [36] та С.Чеха [43] поряд із багатим фактичним матеріалом, акцент все ж таки зроблено на висвітленні ролі комуністичної партії в процесі подолання дитячої безпритульності.

Історичні аспекти подолання дитячої безпритульності в СРСР містяться в дисертаційних дослідженнях В.Рудкіна [33], А.Хмирьова [40], М.Черняка [42], І.Шишової[45]. І хоча в них просліджується соціальне замовлення тоталітарної системи – возвеличення ведучої ролі Комуністичної партії і комсомолу у подоланні дитячої безпритульності, це не зменшує їх наукового значення через багатий фактичний матеріал та використання широкого кола архівних джерел. Проблемам дитячої безпритульності в Україні присвячені дослідження А.Гусака [10] та В.Чуба [44].

В 70-х рр. в ряді журналів з'являються наукові статті Ю.Гербеєва[8], С.Дзержинської[13], Т.Бібанова[2], М.Давидова[11], М.Рибакова і Н.Султанова[31], О.Бойка[3], І.О.Кліцакова[22], де аналізувалась нормативно-правова база захисту дитинства в 1919-1930-х. рр...

Особливістю означеного періоду історіографії було панування принципу класовості, партійності, та відсутність узагальнюючого критичного монографічного дослідження з означеної проблеми, вивчення якої не виходило за межі дисертаційних узагальнень.

Третій період історіографії означеної проблеми почався з часів перебудови та політики гласності. Він пов'язаний з новими розвідками вчених істориків С.Кульчицького і Є.Шаталіної[23], О.Мовчан[30], С.Воскобойнікової[7] та появою перших критичних робіт щодо визначення місця дитини в суспільно-політичних процесах 20-х-30-х рр. XX століття.

В 1991 – 2010 рр. інтерес істориків зосередився на дослідженні проблем подолання дитячої безпритульності в Україні. В цей час з'являються дисертаційні роботи українських істориків І.Діптан [12], А.Зінченко [16], І.Іщенко [18] та педагогів Л.Тютюнник [38], В.Виноградової-Бондаренко [6].

В цілому, можна стверджувати, що процес подолання дитячої безпритульності певною мірою знайшов своє відображення в історіографії як радянського, так і періоду незалежності України.

Список використаних джерел

1. Арнаутів Г.А. Забота Коммунистической партии и Советского правительства об охране детства и строительстве детских домов в РСФСР в период 1917-1918 гг.: Дис. ... канд. пед. наук.–М., 1952.
2. Бибанов Т.П. Общество “Друзья детей”//Вопросы истории.-1985.-№12.–С.166–168;
3. Бойко О.Д. Бережіть дітей (Про піклування Радянської держави про дітей в перші роки Радянської влади) // Наука і суспільство.-1977. -№11. – С.28-29; Организация помощи детям в первые годы Советской власти (1917–1920 гг.) // На путях дружбы и сотрудничества: Сборник научных трудов. К.: Наукова думка, 1981.–С. 50-59.
4. Василевский Л.М. Голгофа ребенка. Беспризорность и дети-улицы.–М-Л.: Книга, 1924.–101 с.
5. Ващенко Г. Праці з педагогіки та психології.–К.2000.–С. 380.; Виховний ідеал (підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків).–Полтава, 1994 /Третє видання/.–т. 1.–С.12-13; С. 41-45.
6. Виноградова-Бондаренко В.Є. Виховання безпритульних дітей в Україні 20-х рр. XX ст.: Дис. ... канд. пед. наук.-К., 2001.-221с.
7. Воскобойникова С.А. Нет чужих детей.-М.: Просвещение, 1989.

8. Гербеев Ю.В. Ленинские декреты о защите детства (1917-1922 гг.) // Воспитание школьников.-1970.-№3.-С.5-6.
9. Гернет М.Н. Социально-правовая охрана детства за границей и в России.-М., 1924.-68 с.
10. Гусак А.А. Комсомол-помощник Коммунистической партии в борьбе с детской беспризорностью на Украине (1921-1928 гг.): Дис. ... канд. истор. наук.-Днепропетровск, 1976.
11. Давыдов М.И. Забота о детях. Из истории деятельности Совета защиты детей в 1918 – 1920 гг. // История СССР.-1979.-№ 5.-С.163–171.
12. Диптан И.И. Деятельность чрезвычайных государственных органов борьбы с детской беспризорностью в Украинской ССР (1919-1932 гг.): Дис. ... канд. истор. наук.-К., 1991.
13. Дзержинская С. Спасенные революцией // Семья и школа. - 1967. - № 7. – С. 2-4.
14. Ейсман С. Правова охорона матері та дітей. - К.: В-во ЦВК УРСР Радянське будівництво і право, 1937. - 26с.
15. Залкинд А.Б. Психопатыли беспризорные? // Вестник просвещения, - 1924. - №9. - С. 135-139.
16. Зінченко А.Г. Дитяча безпритульність в Радянській Україні в 20-х–першій половині 30-х років ХХ ст.: Дис. ... канд. істор. наук.–Одеса, 2002.–189с.
17. Ионов В. Педагогические высказывания Ф.Э.Дзержинского и его борьба с детской беспризорностью в СССР.: Дис. ... канд. пед. наук.-Омск; 1950.
18. Іщенко І.В. Державна політика у сфері боротьби з соціальними аномаліями періоду непу (1921-1928рр.): Дис. ... канд. істор. наук. - Дніпропетровськ, 2003.–206с.
19. Калинина А.Д. Комсомол и беспризорность.–Х., 1926; Познышев С.В. Детская беспризорность и меры борьбы с ней.–М.: Новая Москва, 1926.–136 с.
20. Карамишева З.И. Педагогические проблемы социально-правовой охраны несовершеннолетних в РСФСР. 1917-1932. (На материалах Башкирской ССР): Дис. ... канд. пед. наук.-М., 1976.
21. Катков Е.С. Среда беспризорного подростка // Путь просвещения.-1924. № 4–5.
22. Кліцаков І.О. Партійне керівництво ідейно-політичним вихованням вчителів//Український історичний журнал.-1967.-№ 3.–С. 90-111.
23. Коваленко С.С. История возникновения и развития детских домов в Украинской ССР в период с 1917 по 1929 гг.: Дис. ... канд. пед. наук.-К., 1954.–240с.

24. Кульчицький С.В., Шаталіна Є.П. Становище дітей на Україні у 1931–1933рр. (Документи, розповіді).–К.: Вища школа, 1989.–26с.
25. Куфаев В.И. Юныеправонарушители // Бюллетень “ВестникаПросвещения”.-М.: Новая Москва.-1924.-С.14-18.
26. Лившиц Е.О. системе и методах воспитаниятрудныхдетей//На путях к новой школе.-1927.-№ 2.-С.78-97.
27. Левитина М.И. /Маро/ Беспризорные. Социология, быт, практика работы.– М.: Новая Москва, 1925. - 454с.
28. Лозинський Л.О. Колективибеспризорних и их вожаки.–Х.: Труд, 1926; Його ж. О детях вожаках /Коллективибеспризорных и их вожаки/.–Х.: Труд, 1926.–127 с.
29. Люблинский П.И. Борьба с преступностьюнесовершеннолетних. – Пгд, 1923.
30. Мовчан О.Н. Іноземна допомога голодуючим України в 1921-1923 рр. //Український історичний журнал.-1989.-№ 10.–С.81.
31. Рibaков М., Султанов Н. Найвища ціна–життя (Про допомогу комсомолу України голодуючим дітям Російської федерації у 1921 році) // Жовтень.-1979.-№ 2.- С.92-94.
32. Рубинштейн В.И. Понятие и видыдетскойбеспризорности // Право ижизнь, 1925.–Кн. 4.–С. 95–101.
33. Рудкин В.Г. Борьба с детскойбеспризорностью в БССР (1921-1931 гг.): Дис. ... канд. истор. наук.-М., 1970.
34. Русанова О. Дети народа. (Забота о детях в СССР). - М., 1948. - 47с.
35. Салько Г. Безпритульність та боротьба з нею.-К.: Держвидав, 1931.
36. Середа П.П. Педагогическиеосновыпредупреждениябездзорности и правонарушенийнесовершеннолетних: Дис. ... канд. пед. наук.-К., 1974.
37. Сірополко С. Історія освіти в Україні.–К.: Наукова думка, 2001.–С. 657–662.
38. Тютюнник Л.В. ПроблемыдеятельностиопытныхучрежденийНаркомпросаУкраины (1922-1937 гг.): Дис. ... канд. пед. наук.-К., 1992.–201 с.
39. Футер Д.К. Вопросыдетскойбеспризорности в Германии и Австрии // На помощьдетям.–М., 1926.–С.97-100.
40. Хмырев А.Н. Охранадетства и профилактикабеспризорности в Петрограде (1917-1920 гг.): Дис. ... канд. истор. наук.-Л., 1980.
41. Чаплыгин Я.И. Покончить с детскойбеспризорностью и упорядочитьработу в детдомах // Коммунистическоепросвещение. - 1934. - № 1. - С. 106.

42. Черняк М.М. Коммунистическая партия-организатор охраны здоровья и коммунистического воспитания подрастающего поколения (1917-1923 гг.): Дис. ... канд. истор. наук.-М., 1970.
43. Чех С.М. Мероприятия Коммунистической партии и Советского правительства по борьбе с детской беспризорностью в период восстановления народного хозяйства СССР (1917-1925 гг.): Дис. ... канд. пед. наук.-К., 1953.
44. Чуб В.И. Деятельность Коммунистической партии по ликвидации детской беспризорности в годы осуществления новой экономической политики: Дис. ... канд. истор. наук.-Х., 1985.
45. Шишова И.В. Борьба Советского государства за преодоление детской беспризорности в 1926-1936 гг. (На материалах Дона и Кубано-Черноморья): Дис. ... канд. истор. наук.-Р-на-Д., 1982.